
TD: 1.01, UDK: 821.163.6.09-34:630*1(497.434)

DOI <https://doi.org/10.18690/oik.53.125.4>

LELA ANGELA MRŠEK BAJDA

Kočevski gozd in izbrana dela Jane Bauer, Anje Moric, Laure Petan in Helene Štefanič

Imaginarij gozda preučujemo na podlagi razmerja med gozdovi na Kočevskem, tj. dežela na JV Republike Slovenije, in knjigami Jane Bauer *Kako objeti ježa*, Anje Moric *Poljši možic: Zgodba iz kočevskih gozdov*, Laure Petan *Kako je zajec delil srečo* in Helene Štefanič *Medved Roško iz Roga*. V izvajanju se približamo literarno razviti predstavi o Kočevski, ki uveljavlja naravno okolje, pozitivno vrednost umanjkanja antropokultiviranosti gozda, nove paradigme simbolnega prostora in nove perspektive na tradicionalne zadrege človeške skupnosti.

*We study the imaginary of the forest based on the relationships between the forests of Kočevsko, i.e. the region in the SE of the Republic of Slovenia, and the books by Jana Bauer *Kako objeti ježa*, Anja Moric *Poljši možic. Zgodba iz kočevskih gozdov*, Laura Petan *Kako je zajec delil srečo* and Helena Štefanič *Medved Roško iz Roga*. In the implementation, we approach a literary developed representation of Kočevsko, which affirms the natural environment, the positive value of the decrease in anthropo-cultivation of the forest, new paradigms of symbolic space, and new perspectives on the traditional embarrassments of the human community.*

Ključne besede: imaginarij, gozd, medved, Kočevsko, pravljica, pripovedka
Keywords: *imaginary, forest, bear, Kočevsko, fairy tale, tale*

Lokalitetni okvir

Deželo Kočevsko v pretežni meri pokriva gostorasli gozd na hribovitem kraškem terenu. Institucionalna tradicija njemu posvečene okoljevarstvene skrbi sega iz leta 1892 v današnji čas, ko na Kočevskem gozdnogospodarskem območju Zavod za gozdove Slovenije skrbi za nemoten naravni razvoj več gozdnih rezervatov

(Zavod za gozdove Slovenije, b. d.). Na tem območju so gozdovi posebej bogati z redkimi habitati v globokih koliševkah, udornicah, jamah, na ostenjih ali ob delno podzemnih vodotokih. So zavetje živalskih vrst, ki za svoj obstoj potrebujejo starorasle gozdove. Posebej pragozdovi s svojo reliktno in endemično floro so danes zaščiteni do te mere, da vanje ne sme stopiti nepooblaščen človekova noga, človekova roka pa sploh ne sme poseči v njihov razvoj. Kočevska že sicer spada med najmanj poseljene dežele v državi (Statistični urad RS, 2024), zato v njej gozd ostaja nedotaknjen brez posebnih težav.

Danes so gozdovi v veliki večini v državni lasti in jih domačini v omejeni meri izkoriščajo za nabiranje sadežev in plodov, lov in ribolov ter rekreacijo. Vendar se je lokalna industrializacija v 19. stoletju začela prav na osnovi gozdnih ali paleogozdnih virov: lesa in premoga. A povečino je prebivalstvo ostajalo revno in živelo od krivolova v nasprotju z zasebnim ali na druge načine redigiranim skrbništvom nad lovišči in gozdom nasploh (Kocjan idr., 2010). Po 2. svetovni vojni in do osamosvojitve Republike Slovenije je bilo obči populaciji precej gozda nedostopnega tudi zato, ker je bil za njene posebne namene dodeljen vojski. Zaradi vsega tega se je kočevskih gozdov oprijela sintagma, da so skrivnostni.

Po Sloveniji se je uveljavila še stereotipna predstava, da na Kočevskem biva več medvedov kot ljudi. Kočevci sami medveda uporabljajo kot emblema: upodobljenega v lesenih skulpturah ga umeščajo v preštevilne koticke urbane krajine; svoje mesto je našel v vizualnih znakih skoraj slehernega podjetja ali društva; njegovo podobo so povzeli za številne izdelke in embalaže; po njem poimenujejo pohode, srečanja, lokale, prodajne artikle, jedi ... Celo 19 zaporednim cestnim serpentinam na 993 m visokem prelazu Strma reber (8,4 km dolg odsek, razpon 720 m višinske razlike, naklon 8,8–17 %) so naredili priljubljeno ime Medvedje črevo (Cvjetičanin in Fajfar, 2021).

V zadnjih dveh desetletjih država skupaj z lokalno skupnostjo skrbi za krepitev socialnih funkcij gozda: skozenj so speljane poti in v njem oz. na njegovem robu so postavljeni raznovrstni objekti, ki poučujejo o naravi; vzgaja se za kulturo pogozdovanja in odstranjevanja posledic mehničnega onesnaževanja gozda; ustanavljajo se načini za turistični obisk, ki ne bi škodoval ustaljenemu poteku življenja gozdnih prebivalcev in rastja.

Geografska določenost

Zavestno ali liminalno gozd vstopa v kolektivni imaginarij Kočevcev. Med takšnimi so verjetno tukaj obravnavane pisateljice. Jana Bauer se je rodila leta 1975 v Ljubljani, a je bil njen dom od rojstva do zaključka študija v Kočevju. Njeni starši so se iz mesta Kočevje nato preselili v dolino Kolpe. Danes živi in dela v Ljubljani. Anja Moric je prav tako rojena v Ljubljani, a je že od rojstva, leta 1982, domovala v Stari cerkvi pri Kočevju. Zdaj dela v Ljubljani. Laura Petan se je rodila leta 1975 v Kočevju, kjer ves čas živi in dela. Helena Štefanič je rojena leta 1958 v Novem mestu, odrasčala pa je v Dolgi vasi pri Kočevju. Delala je v Kočevju, zdaj spet živi v Dolgi vasi. Vsaka izmed njih je ustvarila knjižno objavljeno besedilo ali več besedil, v katerem oz. katerih je dogajanje postavljeno v milje gozda. Ta pripovedna taktika je sicer značilna za širok krog literarnih del v evropski pravljicaški tradiciji; tudi v tem

pojavi je naslonjena na realno bivalno-bivanjsko odvisnost človeštva od gozda. Vsa obravnavana literarna dela v tem članku so knjigotržno namenjena mladim bralcem.

Med naštetimi avtoricami je Štefaničeva v zbirki pravljic, pesmic in notnih zapisov melodij za slednje, ki so združene pod naslovom *Medved Roško iz Roga*, gozd najbolj konkretno predstavila kot kočevski gozd. Že v naslovu je omenjen Rog (naziv kraške planote, ki je del kočevskega višavja); skupaj s hribi drugje na Kočevskem, vodami, živalmi, pragozdovi, izjemnimi naravnimi pojavi in kraji, ki se štejejo kot lokalni ponos Kočevske, je stvarno opisan na koncu knjige. Tam so navedene tudi druge Štefaničine publikacije, ki pripovedujejo o kočevskih znamenitostih. Predvsem pa se dogajanje v pravljicah odvija v gozdu, ki se pojavno dosledno ujema z geografskimi dejstvi stvarne dežele Kočevske.

Moriceva je z delom naslova besedila *Polšji možic. Zgodba iz kočevskih gozdov* poskrbela, da ga takoj povežemo z gozdom na Kočevskem. Vnaprejšnjo zavest bralca je še okrepila s peribesedilom v knjigi, ki pojasnjuje, da je izid publikacije namenjen ohranjanju pripovednega izročila, ki korenini v tej deželi. O slednjem je podanih nekaj pojasnil in zgodovinskih dejstev, dodane so še etnografske, folklorne in naravoslovne zabeležke. Osrednji lik njene pripovedke je mitičen: »Polšji možic [...] je bil [v izročilu nekdanjega nemškega prebivalstva Kočevske, op. a.] možic z rdečo čepico, ki je zbiral polhe in jih vodil na pašo na območja, kjer je bukev bogato obrodila. Pojavil se je tudi takrat, ko so polhe preveč množično lovili in jih s tleskanjem z bičem usmerjal v skrivališča v dupline in pod zemljo ali pa celo odpeljal v drug gozd.« (Moric, 2021, str. [34]).

V *Polšjem možicu* nastopijo živalski liki iz različnih vej biološke pestrosti favne, ki jih je Moriceva izbrala kot reprezentativne za kočevski gozd: belohrbti detel, bukov kozliček, jazbec, jelen, jež, kozača, krastača, lisica, medved, polh in volk. V samo pripovedko je vpletla Kraljico Roga, tj. 55 m visoko jelko z obsegom 5 m, ki dejansko že več kot 500 let raste v Rajhenavskem pragozdu (Gozd in gozdarstvo, b. d.).

V Bauerini pravljici *Kako objeti ježa* nas gozd prepriča bolj kot subjektivna lokacija, in ne toliko kot geometrična. V njeni 'hosti' (Bauer, 2021, str. [3] in nasl.) so neka mlaka, neka (sicer stara) jelka, neko grmovje, neko drevo, neki hrast, neko jezero. Bolj kot atributi naravnega gozda 'hosto' označujejo atributi človeške civilizacije: stoli, demonstracijske table, orodje, deske, barve, naslanjač, (na novo ustvarjen) stroj, lestev, blago, igla, nit; verjetno (to ni dobesedeno navedeno, pač pa se sluti skozi opisane dejavnosti) kuhalna posoda, kuhalnik, čajne skodelice, čajnik, škarje in zračna tlačilka; bivališča živali imajo vrata, s katerimi se zapirajo. 'Hosta' je torej naziv za kraj prekrivanja prostora, kjer so naseljene živali, in načina, kako se v prostoru vedejo ljudje. Gozd se s temi koordinatami kaže kot perspektivna konstrukcija na premici mentalnega srečevališča dveh osrednjih likov: ježa in dečka Pipa.

Precej hipotetično trdimo, da se je Bauerjeva za gozd kot prizorišče pripovedi odločila zaradi svoje biografske povezanosti s kočevskim gozdom, kar pa se nam zdi verjetno zato, ker je v gozd umestila več svojih knjižnih del in je v njenih literarnih gozdovih atmosfera praviloma »skrivnostna«. Naša hipoteza je tako utemeljena v zunajliterarnem oz. v bralski kontekstualizaciji.

Skoraj povsem kot v pravljicah nedefiniran oz. že sanjsko abstrahiran je prostor v Petanini pravljici *Kako je zajec delil srečo*. Gozd se tukaj pojavlja kot motiv v fotografijah, s fragmentarnimi atributi, ki bi navsezadnje lahko bili kar travniški:

metulj, pupek, hrastov list, drevesna krošnja, trava. Vendar so živali, ki so akterji v živalski pravljici, pretežno gozdne: zajec, jež, veverica, jazbec, lisjak, krokar, medved. Tudi v tem primeru lahko le z bralsko kontekstualizacijo hipotetično povežemo to pravljico in kočevski gozd, pri čemer se torej poleg biografskih dejstev, ki so znana o Petanovi, opiramo na indice iz opisa favne, ne pa toliko na opis flore v njenem besedilu.

A dejstvo je, da se tako *Kako objeti ježa* kot *Kako je zajec delil srečo* retorično naslanjata na povezavo pozitivnih družbenih oz. osebnih vrednot in (vsaj občutka) gozda ter na sodobno družbeno konstruktivno prakso tovrstne retorike. V lokalni agendi razvoja je na Kočevskem glasen narativ o ekologizaciji upravljanja naravnih virov in urejanja človekovih bivalnih razmer. Medtem ko politične odločitve poskušajo na ta način pospešiti gospodarski razvoj občin v tej deželi in z njim zvišati standard prebivalstva (Koražija, 2024), se heterofonija upravnih in eksistencialnih praks lahko v določenih primerih izrazi tudi kot subjektivna afirmacija posameznih oseb. Tako sta ti dve knjigi v sozvočju z aktualnimi politikami na Kočevskem, saj se eksplicitno pridružujeta k zahodni sferi Sveta in v sodobnem času prevladujoči kulturi empatije do živali (kot delu ekološkega svetonazora). S slednjim sploh omogočata iniciacijo psihološkega prenosa vrednostnih podmen literarne pripovedi v vsakdanje življenje.

Strategija psiholoških prenosov

V oblikovanju Pipovega lika v avtorski pravljici *Kako objeti ježa* je Bauerjeva izvedla transfer: je deček, vendar preoblečen v kostum lisjaka (pajac z lisičjim repom in s kapuco z lisičjimi ušesi). Pipe torej »ni bil čisto pravi lisjak«, »ampak pajac je bil pravi« (Bauer, 2021, str. [7]). Dečkova rodovna oz. družbena identiteta, sodeč po navedenima citatoma, ni stabilna, njegova družbena pozicija skrivača pa je glede na njiju še kako trdna. Ugibamo, da se je Pipe že v okolju, iz katerega je prišel v gozd, iz nekega razloga moral ali poslužiti travestije ali jo je utrpel – tam ga je le-ta že na prvi pogled kazala kot drugačnega od okolja, ob Pipovem prihodu v gozd pa je zadobila funkcijo orodja za voljo do mimikrije, saj Pipe v tem gozdu kot lastno zavetišče uporablja »luknjo« (Bauer, 2021, str. [14]), improviziran začasni dom, primeren skrivaštvu (zaradi vrat, ki jih Bauerjeva pripiše bivališčem naturaliziranih gozdnih živali, sklepamo, da so njihovi domovi urbanizirani, torej utrjeno ustaljeni in arhitekturno označeni kot bivališča).

Ker se dejavnost objemanja pojavi že v naslovu besedila, razumemo, da je Pipovo preoblačenje vezano na njegov trajni življenjski odnos do objemanja: morda se mu je v človeški družbi izogibal, saj je pajac vendarle membrana, s katero se je lahko ločil od neposrednega človeškega dotika njegove kože; ali pa ga je v pajac odel nekdo, ki si je želel, da bi Pipa družba sprejela kot nekaj, s čimer se je mogoče igrati, saj se v človeški družbi živali pojavljajo (tudi) kot igrače; potem pa je Pipe v gozdu pajac nadgradil tako, da bi ga to lahko stalo življenja, samo da bi se lahko objel z ježem. Pri tem uvidimo živalskost ježa kot metaforično preobleko človeka, ki živi po pravilih, ki veljajo zunaj človeške družbe. In tudi zunaj človeške družbe ima problem s svojim videzom glede na kolektivne norme: zaradi bodic je težko povezljiv oz. združljiv z ostalimi – z živalmi v gozdu je vzpostavil funkcionalne odnose, le objeti

ga nikakor noče nihče. Bodice bi lahko bralsko doživeli kot metaforo, da je njegova osebnost zaradi ene same lastnosti težje sprejemljiva za okolje.

V relacijah vsega tega ni mogoče, da ne bi Pipa spregledali kot od večine drugačnega dečka, ki je bil zunaj gozda sam, verjetno osamljen, morda celo (samo) izločen, v gozdu pa je našel sodruga v drugačnosti. Pipova in ježeva drugačnost sta morda različni, vendar se oba v svojem izvornem okolju zaradi nje soočata z vprašanji družbene pripadnosti in/ali izoliranosti. Za oba sta emancipatorna (verjetno prva) koraka, ki ju ubereta na poti aktiviranja za blokado učinkov travmatične situacije, iz katere sicer izhaja vsak izmed njiju osebno, vendar ukrepata za dobro drugega proti položaju v travmi tega drugega: Pipe stori takšen korak v telesnem približevanju k ježu in jež ga stori v reševanju Pipa iz njegovega psihičnega ekstremizma.

Ježu nato takorekoč pade v naročje preobilica tistega, kar je prej pogrešal. V Pipu pa zraste pogum, da se bo podal v dirko za naglim uresničevanjem svoje želje. Besedilo se zaključí z namigom, da se bosta jež in Pipe povezovala tudi v prihodnosti, v gozdu ali zunaj njega. Bralci Bauerine knjige zato s psihološkim poistovetenjem z likoma ježa in Pipa utegnejo dojeti, da obstaja pot iz položaja v družbi odrinjenega drugega, vodi pa skozi skupnosti, ki za odrinjenca niso domorodne, in s preživljanjem situacij, ki zanj niso vsakdanje; na prvem mestu pelje v povezovanje s tistimi, ki so se znašli v sorodni družbeni odrinjenosti, in to povezovanje se bo odvijalo bodisi v ustaljeni strukturi družbe bodisi v njej reaktivnih (pre)stavitvah družbe.

Samospoznanje ni neposredna tema avtorske pravljice *Kako objeti ježa*; izpiše se skrajno latentno, v ozadju teme družbeno pogojene osebne rasti. Pravzaprav lahko šele bralec ugiba o tem, kakšno bi utegnilo biti njegovo lastno psihološko stanje ali stanje njegovega psihološkega okolja glede na zapisano v pripovedki, medtem ko osrednja lika v njej svojo identiteto nosita kot že utrjeno dejstvo, o katerem ni kaj razpravljati, akcijsko ju sprožajo le težave, ki jih imata z njo.

Živalska pravljica *Kako je zajec delil srečo* pa je v celoti posvečena temi samospoznanja osrednjega lika v njej. Petanin Zajec je poudarjeno zazrt sam vase, kar ga sprva oddvaja od skupnosti, nato pa se vanjo poveže prav s pridružitvijo k simbolnim postopkom zaziranja vase in/ali zrenja drugega, saj zazna, da je njegova podoba del skupnosti. Sprva Zajec pred drugimi odločno brani analogni fotoaparati in papirne fotografije, posnete z njim, ki jih dojema kot del svoje istovetnosti v gozdu, kjer imajo živali vsaka svoj najljubši in neodtujljivi predmet iz človeške civilizacije: Veverica odejico, Krokár zbirko svinčenih vojakov, Medved plišastega medvedka, Jež piščalko, Lisjak parno lokomotivo. Teh predmetov ne posojajo ostalim živalim. Poleg naštetih premorejo še druge, ki pa si jih delijo z drugimi v isti skupnosti, ponudijo jih torej tudi Zajcu.

Šele potem, ko je Zajec drugim dovolil, da ga z njegovim fotoaparatom posnamejo, kako uporablja skupnostno deljene predmete, je lahko nastala fotografija, na kateri teh predmetov ni, je pa portret celotne skupnosti, ker: »Če tisto, kar osrečuje tebe, deliš s prijatelji, potem je tvoja sreča še večja!« (Petan, 2024, str. [18]). Zajec – oz. po poistovetenju z njim bralec knjige – je kot družbeno aktivno bitje osebnostno močnejši, kot bi bil, če bi se držal zase, sporoča Petanova.

Neizrečeno, a razberljivo je, da družbene povezave v tej živalski pravljici obstajajo zaradi zasebne lastnine oz. olastninjenja nasploh: predmeti, ki krožijo

med njenimi člani, so pravzaprav ekskluzivni, vsak obstaja le v enem primerku in vsak je primarno v skrbništvu le ene izmed živali. Za razliko od aktualne človeške družbe si Petanina živalska skupnost predmetov vzajemno ne prodaja, pač pa izmenjuje. Počlovečenost je Petanova poudarila s skoraj doslednim (izjema je navedba v naslovu besedila) pisanjem rodovnih nazivov živali-akterjev z veliko začetnico (Zajec namesto zajec).

In kako v takšni družbi vznikaja sreča? Z ovekovečenjem podobe tistih, ki so družbeno aktivni – s fotografiranjem, kar je način dokumentiranja pozornosti, ki so ti jo namenili drugi. In spet: ta zapis v večnost bo trajen toliko, kolikor bo v družbi vztrajala vrednost konkretnega predmeta – fotografije; medtem bo trajanje intimne gratifikacije, ki jo bo simbolizirala ta fotografija, odvisno od dolžine življenja fotografiranega posameznika in spomina njegovih bližnjih.

S psihološkim prenosom iz fikcijske literature v realni svet bralec knjige lahko spozna, da je pripadnost družbi nerazdružljiva z (gospodarsko) menjavo v njej: skupinski fotoportret živali brez predmetov v šapah, kljunih, na bodicah ipd. je le zabeležka statičnega trenutka v siceršnjem dogajanju med njimi, katerega sta(bi)lnost je odvisna od trajne dinamike prehajanja predmetov iz rok v roke. Petanova opozori na dvosmernost v posameznikovi psihi: čeprav oseba stremlji k vključevanju v družbo, potrebuje tudi zasebnost. Tako Zajec navsezadnje kot svoj družbeno nedotakljivi intimni predmet izbere »*mehko rumeno račko*« (Petan, 2024, str. [20]), potem ko je to funkcijo izgubil njegov fotoaparatus, saj je slednji postal popredmetenje Zajčevih družbenih vezi.

Štefaničeva v uvodu v knjigo *Medved Roško* iz Roga bralcu priporoči izkušnjo iskanja psihološke spodbude v kočevskem gozdu z valutacijo tistega, kar se ravnokar bere: »*Sprehod po neokrnjeni samotni naravi /.../ sprehajalcu gotovo buri domišljijo. /.../ Tako so nastale zgodbe /, ki se odvijajo na resničnih naravnih znamenitostih kočevskih gozdov.*« (Štefanič, 2015, str. [3]). Moriceva v Polšjem možicu poskrbi za neposreden priklic psihološkega prenosa med liki v pripovedki in bralcem predvsem z napatki za obnašanje v gozdu, ki so soobjavljeni s pripovedko v knjigi.

Rekonstrukcija družbenih razmerij

Zaradi družbeno-biografskih dejstev o pisateljici in virov, iz katerih je konstruirala fabulo, lahko Moricinega *Polšjega možica* uvrstimo v literaturo, ki naj parabolčno prispeva k lokalnemu samopozicioniranju Kočevske. Knjiga odločno podpira tovrstne upravne politike, saj je bila izdana s sredstvi iz *Programa razvoja podeželja RS za obdobje 2014–2020* pri Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS, s sredstvi EU, v projektu LAS – *Po poteh dediščine od Turjaka do Kolpe*. Uporablja tudi oznamčeni naziv *Medvedu prijazno*, ki ga podeljuje Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Podatki o tem so natisnjeni v knjigi.

Kar je bilo treba mobilizirati za akcijo, ki se je lotila Moriceva, je spomin. V lokalnem in širšem merilu pospešeno usiha vednost o šegah nekdanjega prebivalstva Kočevske, katerega sledi se brišejo v periodah (primarno preživetvenega in gospodarsko-političnega) izseljevanja. Moriceva je s *Polšjim možicem* prenovila ljudske pripovedke o tem mitičnem liku, kakor jih je zapisal kočevski Nemeč Wilhelm Tschinkel (1875–1938). V svoji knjigi je Moriceva razkrila, kako močno je

bila lokalna pripovedna dediščina njen navdih. Izdvojila je naslednjo vražo, ki se je na način govornega izročila v kočevskih krajih obdržala do danes: brodnik ob Kolpi naj bi neke noči čez reko prepeljal škrate-vraga; le-ta mu je za plačilo obljubil poljšjo čredo, ki jo je vodil s seboj; na koncu ga je vrag opeharil, brodnik je ostal brez plačila.

Moriceva je v svojo pripovedko vpeljala nekaj značilnosti sodobne družbe in uveljavila sodobno politično korektnost. Poljši možic pri njej ne gospodari le polhom, pač pa tudi drugim gozdnim živalim. Sicer vihti bič (in v skrajnem primeru uporabi diplomatski pristop), vendar z namenom obvarovati polhe pred ljudmi-polholovci ali »*polharji*« (Moric, 2021, str. [9] in nasl.). S tem namenom uveljavlja svojo oblast nad bitji v gozdu, ki naj pod njegovim vodstvom, vendar s poslušom za staroživalske modrosti in s soglasjem živalskega upravnega telesa – gozdnega zbora, združijo moči za obvarovanje manjšine med njimi – poljšjega rodu. Navsezadnje, potem ko poljši možic obupa nad svojimi zmožnostmi in poljšji rod že utрпи nekaj žrtev, ves gozdni živelj samoupravno izkaže solidarnost s polhi, ki jih pred ljudmi kljub nekaj uspešnim bitkam končno le ni mogoče ubraniti: začne se družno z njimi seliti v kraje, ki jih človek ne doseže, in se tako izmakne večjemu pomoru.

Novi ciljni kraji gozdne skupnosti niso »*nekje drugje*«, pač pa so le »*še bolj tam*«. So bližje prvotnemu značaju gozda oz. mentalni percepciji geografskega središča ali časovnega izvora gozdov. Tako pravzaprav v pripovedki zmagata naravovarstveni duh, potem ko so se izčrpale možnosti eksistencialne osamosvojitve (izvzema polšje populacije iz človekovih prehrabnih, oblačilnih in drugih rokodelsko-obrtniških virov) in se je vzpostavil bivanjski izolacionizem. Ta je potreben, ker, kot je v knjigi ob pripovedko zapisala Moriceva: »*Polhov več ne ogroža lov, pač pa spremembe v njihovem življenjskem okolju, zlasti izsekavanje gozdov, saj za preživetje potrebujejo sklenjene krošnje.*« (Moric, 2021, str. [35]).

V pripovedki razberemo spodbudo za skrb za drugega in drugačnega, z aktualizacijo literature v aktu branja pa zaslutimo tudi zaskrbljenost nad človeško usodo, saj se na svetu pravzaprav več ni mogoče nikamor umakniti pred izkoriščanjem in nasiljem. Kočevska, stoletja dolgo iz družbenega fokusa odmaknjena dežela z nedotaknjenimi kotički, morda zdaj zdaj to ne bo več. Ali je res sploh še mogoče seči po kateri izmed doslej v zavesti neizbrisanih tradicionalnih praks preživetja ali ohranitve antropo- oz. eko-sistema?

Zbirko *Medved Roško iz Roga* je Štefaničeva mdr. posvetila 70. rojstnemu dnevu *Cicibana*, leposlovne in poljudno poučne revije, ki nagovarja otroke v osnovnih šolah in pogosto nastopi kot pripomoček za intelektualno, estetsko in glasbeno vzgojo (Mladinska knjiga, b. d.). Pred ambicijo zbirke postati široko uporabljan didaktični pripomoček si ne moremo zatiskati oči, saj sta vrsta in kompozicija enot v njej po zgledu *Cicibana* (vse do ilustracij, ki jih je ustvarila sama Štefaničeva) zasnovani prav za ta namen.

Vsebina zbirke izraža poudarjeno skrb za domoznanstvo, pri čemer je geografsko stvarna Kočevska postavljena ne le kot dom njenih dejanskih prebivalcev, pač pa kot neizključljivi del najširšega polja označevalcev duhovnega obzorja uporabnikov slovenskega jezika (v katerem je napisano besedilo v knjigi). Narava je v zbirki predstavljena kot prvobitna domovina (primerjava med živalsko in človeško družbo je v primeru te zbirke tako enostavna, da se živali zazdijo kot ljudje iz ranega časa človeštva oz. ljudje, ki se skozi generacije ne spreminjajo),

pa tudi kot premoženje (prostorsko in materialno je mogoče upravljati z njo). Razmerja v družbi, ki jo prikazuje zbirka, so odvisna od fizičnih dejstev in dogovorov med življem; vloga posameznika v njej se ne izkazuje s posebnimi označevalci; pooblaščenost za pripadnost tej družbi prihaja iz narave. Zato so družbeno pogojena lahko le (začasna) pravila, temeljni zakoni so gotova danost in nevprašljivi. Kljub delitvi vlog živali v tej družbi namreč niso služne druga drugi ali komu/čemu tretjemu. So isto kot narava, temeljni zakoni so kakor »njihovi«.

Z *Medvedom Roškom iz Roga* smo podučeni, da je treba za temeljna vprašanja družbe poiskati odgovore v primarnem okolju človekove biološke bitnosti, kolikor ga je še ostalo nepotvorjenega v njegovi prvinskosti – nekako takšnega najdemo na Kočevskem. V zbirki je kočevski gozd opisan kot kraj živahnosti in zadovoljstva (ne gre podcenjevati števila zabav, na katerih uživajo njegovi literarni prebivalci), pa tudi poglobitvosti ljubezni (ki lahko spremeni pravila družbe) in modrosti (ki je dana vsakomur).

Fotografiranje v *Kako je zajec delilsrečo* je preslikava aktualnega vseprežemajočega nagnjenja do snemanja z mobilniki v človeški družbi, pri čemer odločitev Petanove, da bo Zajec uporabljal analogni fotoaparatus, sicer arhaično obarva čas, v katerem se pravljica dogaja, a tudi napotuje na razmišljanje o psiholoških arhetipih in pokaže na narcizem kot na temeljno načelo družbe, hkrati pa namigne na Zajčevo otroškost, kot da bi bil še v fazi primarnega narcisizma v procesu odraščanja. Pipe iz *Kako objeti ježa* pa je kulturni migrant, ki prestopi iz ene kolektivnosti manifestacij duha v drugo in v njej uveljavi svoje tujerodne izumiteljsko-tehnične veščine, ki naj bi prispevale k odpravi problemov v rokodelsko že manj sposobni družbi, katere člani se prekomerno posvečajo kontemplaciji.

Z literarne perspektive bi v Moricini vključitvi v prenovu družbene pozicije Kočevske, Štefaničini akciji za prevrednotenje vloge kočevskega gozda za širšo jezikovno skupnost, Petanini senzibilnosti za enega izmed ključnih fenomenov sodobne družbe in Bauerinem diskretnem apelu za družbeno inkluzivnost bilo mogoče prepoznati bližino literarnoprodukcijskega procesa, v katerem so pisateljice izrazile svoje mnenje, in aktualnih indicev bodisi iz lokalnega miljeja Kočevske bodisi iz širšega miljeja, ki njih osebno določa vsaj v širšem kulturnem oziru. Torej so (bile) pisateljice verjetno vsaj posredno del literarnokomunikacijskega procesa, ki prispeva k oblikovanju podobe konkretne Kočevske in/ali njenega družbenega zaledja.

Podobe medveda in drugih živali

Jedro zanimanje imagologije velja v najširšem spletu aspektov podobi v literaturi. Podoba je v tej vedi v osnovi reprezentacija geokulturnega prostora, ki mu je mogoče nadeiti naziv in ga opisati z jasno razločenimi atributi (Edtstadler idr., 2022). Kot takšen atribut se na Kočevskem pojavlja medved. V predstavah obče javnosti se je uveljavil kot žival, ki je najvišje v antropovalorizirani hierarhiji življa gozda v krajih slovenskega jezika. Kakor je historično vrednotenje dežel s tamkajšnjimi prebivalci oz. deželno kulturo vred po lastnostih njihovih vladarjev, tako naj bi tudi podoba medveda odražala identiteto okolja, v katerem dominira. Medved se pojavi v vseh tukaj obravnavanih knjigah.

Prva pravljica v Štefaničini zbirki *Medved Roško iz Roga* pripoveduje prav o tem, kako je Roško postal kralj – »nekdo bo moral napraviti red na roškem pogorju«, kajti živali »so se pogosto prepirale, ker niso imele pravil, s katerimi bi si urejale življenje« (Štefanič, 2015, str. [4]): s svojimi telesnimi zmogljivostmi je premagal druge kandidate na tekmovanju, ki so ga razpisale gozdne živali. Kot kralju mu je pripadlo najbolj imenitno drevo v gozdu, pravila pa je sestavil skupaj z volkom Ostrozobom, ki je kot starejši od Roška bolje poznal značilnosti gozdne skupnosti. V osnovi morajo vse roške živali skrbeti same zase, biti prijazne druga z drugo in spoštovati podana pravila, četudi so le začasne obiskovalke gozda. Kot reprezentativni naročevalec v roški celoti se Roško s čebeljo manufakturno organizatoriko pogodi za izkoriščanje medu, ki postane na voljo vsej gozdni skupnosti; novoprišlemu risu odmeri življenjski prostor, kjer ne bo vznemirjal staroselcev; svoje sogozdijane povede na izlet proč od Roga (med katerim sreča medveda Željka in Ledenka ter medvedko Eleonoro); poroči se z Eleonoro in z njo živi pri studentu med Rogom in njenim izvornim domom; se vrne v Rog, kjer ubrani svojo pozicijo vladarja z obljubo o urejanju zadev v Rogu s sezonskim kraljevanjem.

Tako izkaže svojo moč postavljanja pravil na način neodvisne brezprizivnosti. Uresniči se kompozitni model kraljevine (javnolastniško/kooperativna + projektno skrbniška), v kateri vladar ni odvisen od ukoreninjenosti na ozemlju, kjer vodi prebivalstvo, kar sicer rezonira z nomadskim načinom življenja stvarnih medvedov, vendar je takšna perspektiva na državnitvo v sozvočju s tistimi primeri iz človeškega sveta, ki se udeležujejo le v ekstremnih primerih (npr. za nepriznane države ali za izgnane vladarje).

V *Kako objeti ježa* je medved ena izmed živali v 'hosti', nič kaj izpostavljen med njimi, a saj je tudi gozd, ki ga podaja Bauerjeva, neznačilen za Kočevsko ali Slovenijo. V njem skupaj z živalmi, ki na tem geografskem območju realno domujejo, prebivata še slon in želva. V pravljici je najmočnejši lik sprva jež, ki ga na »povsem običajen dan« (Bauer, 2021, str. [3]) prevzame (popolnoma zaustavi vse drugo njegovo početje) želja, da mora objeti nekoga. Druge živali so po svoji družbeni konstruktivnosti šibkejše: slon ima »frfotavo bolezen« (Bauer, 2021, str. [4]), ki ga odnaša; želva demonstrira za naselitev leva kot močnega vladarja, ki ga pogreša v tem gozdu; sraka je cinična do aktivnosti v gozdu; šoja je vzvišena nad njimi.

Medved sicer prižvižga mimo ježa, ampak ob njem izjavi, da je »grozno nesrečen« (Bauer, 2021, str. [7]). Ko se od ježa oddalji, ponovno požvižgava. Je brezbrizen do ježeve stiske in si je svojo nesrečo izmislil kot izgovor? Ali pa je nesrečen, ker druge živali v gozdu ne vidijo vladarja v njem, nekatere pa bi za to vlogo kar uvozile nekoga od drugod? V gozdu, kjer se vsak ukvarja bolj s sabo kot z drugimi, je pomenljivo, da medved reče, da bi ježa objel, če nesreča ne bi bila nalezljiva. Optimistična razlaga te izreke bi bila, da se medved boji svetobolja, ki ga v prenesenem pomenu s seboj sicer nosi jež (ker je opremljen z bodicami, ki povzročajo bolečino ob telesnem stiku z njim), a se medved postavi, kakor da je njegova lastna nedefinirana nesreča tista, s katero bi utegnil okužiti ježa. Pesimistična razlaga pa pravi, da se medved zaveda konkretnih globljih vzrokov, zaradi katerih ni mogoče objeti ježa, a se ne želi ukvarjati z njimi, da bi ga ne prevzeli. In pri slednjem pravzaprav priznava, da ker ve, kakšna je notranja ježeva stiska, tovrstno stisko v sebi nosi tudi sam. Najbolje je torej dvigniti roke in se umakniti proč od mesta, kjer bi zadrega prišla na plano.

V tem pa ni sreče, je nesreča: ker si pasiven tako do svojih osebnih stisk kot do tesnobe stanja v skupnosti, stiske vztrajajo. Vse živali v Bauerinem gozdu so individualistične, a medved je tisti, ki reflektira moralne razsežnosti tega pojava. S tem je potrjena kardinalna pozicija medveda v tradiciji evropske pravljice.

Med intimnimi predmeti, ki jih skrbno čuvajo zase živali v *Kako je zajec delil srečo*, premore edinole Medved simbolnega sebe: plišastega medvedka, ki mu »pomaga zaspati« (Petan, 2024, str. [12]). Ker se Medved glede na druge v pravljici ne vede prav nič posebej junaško ali modro in tudi nima nikakršne vodilne vloge, gre morda za ironijo, ki označi pojemajočo valuto medvedjih likov v evropski pravljici tako, da medtem ko pogreša družbeno monumentalizacijo, Medved objema njen relikv – lutko samega sebe, miniaturnega malika zasebnega čustvovanja, ko nastopa umanjkanje javnega statusnega poveljevanja. To ugotovitev podpira naslednja. Predmet, ki si ga Medved deli z drugimi, je papirnati zmaj. Ko se le-ta zaplete v drevesno krošnjo, ga Medvedu pomaga iz nje rešiti Zajec, kar zabeležita s fotografijo. Med vsemi živalmi v pravljici je Zajec, katerega intimni predmet je sprva fotoaparatus, torej orodje neke vrste monumentaliziranja, največkrat fotografiran, potem ko to žezlo arbitra določanja statusa preide v verigo rok »ljudstva«. Tako je monumentaliziran Zajec; zavzema mesto v skupnosti, ki si ga v sanjah želi zase (kot da bi hotel nazaj svoje tradicionalno mesto v predstavah družbe) Medved, katerega trenutek (ponovne) slave nastopi (še)le, ko se pridruži Zajcu.

V *Polšjem možicu* so medvedi skupaj z volkovi vpoklicani v boj za poljšjo oz. živalsko stvar šele tik pred koncem spopadov, ko je bilo sklenjeno polholovce odgnati. Pred tem naj bi za opustitev polholova zadostovalo že, da živali ljudem najprej nagajajo, kasneje pa jih še prestrašijo. Za medvedi in volkovi so nad polholovce šle lisice, ki so se jim edine povsem približale, medtem ko so jim jazbeci zahrbtno kradli zaloge živil. Tudi v tej pripovedki so medvedi v ozadju težav, tokrat poljšjega rodu, ki je zelo številčen, pred skupne živalske vrednote postavlja lastno rodovno tradicijo, na prvem mestu uspehe rodovnih junakov samoohranitve, a klone v razmerah preživetvene stiske – lakote. So prispodoba človeškega ljudstva, kar je poudarjeno s tem, da jih vodi poljšji možic – bitje popolnoma drugačnega reda, kot pa so živali, ki se, kadar mu je dolgčas, počuti pooblaščen ne le za urejanje zadev polhov, pač pa tudi bukovih kozličkov in krastač, kakor da bi bil človeški samodržec – toda možic niti z grobstvo niti s knjigami posebnih ukrepov za njeno varstvo ne more ohraniti primarne pozicije ljudstva. Kakor da je Moriceva tako ustvarila metaforo za ogroženost, migracije ali izginjanje etnicitet, ki se v tovrstnih okoliščinah dejansko znajde(va)jo v stvarnem svetu.

Imagološki prispevek Kočevski

Knjige *Medved Roško iz Roga*, *Poljšji možic*, *Kako objeti ježa* in *Kako je zajec delil srečo* se v večji ali manjši meri naslanjajo na doslej uveljavljeno predstavo o značaju Kočevske, ko: stvarni gozd v Kočevski pripovedno poustvarjajo s povzemanjem geografskih imen in pojavov; za like uporabljajo živali, ki poseljujejo ta stvarni gozd; tematizirajo samozadostnost gozdne združbe kot prepoznavno lastnost zavarovanih območij stvarnega gozda; opisujejo motive izkoriščanja naravnih virov

v stvarnem gozdu. Predstavo o značaju Kočevske dopolnjujejo, ko socialne funkcije stvarnega gozda v Kočevski literarno predstavijo: kot priložnost za organizacijo od ustaljene človeške družbe drugačnih kolektivov; kot priložnost za samospoznanje in osebno rast; kot priložnost za odmik od tesnobe in krivic v človeški družbi. Predstavo o značaju Kočevske literarno razvijajo: s poudarjanjem spodsavajoče označenosti oz. trajne nezaznamovanosti posameznikov ali skupnosti bitij v kontrastu z močno delujočimi stabilnimi atributi njihovega naravnega okolja; z opisovanjem primerov psihološke spodbudnosti umanjkanja antropokultiviranosti gozda; s konstruiranjem novih paradigem multidimenzionalnosti simbolnega prostora v fikcionalizaciji sicer razsežnostno omejene stvarne dežele oz. gozda; z aktualizacijo perspektiv na tradicionalne zadrege oz. težave lokalne človeške skupnosti in življa.

Povzetek

V literarnokritični študiji se razgrinja razmerje med literaturo s Kočevjem življenjsko povezanih pisateljic in družbenim pojmovanjem o deželi Kočevski. Jana Bauer v pravljici *Kako objeti ježa* in Laura Petan v živalski pravljici *Kako je zajec delil srečo* se retorično naslanjata na povezavo pozitivnih družbenih oz. osebnih vrednot in (vsaj občutka) gozda ter na sodobno družbeno konstruktivno prakso tovrstne retorike. V lokalni agendi razvoja je na Kočevskem glasen narativ o ekologizaciji upravljanja naravnih virov in urejanja človekovih bivalnih razmer. Ti dve knjigi sta v sozvočju z aktualnimi politikami na Kočevskem, ko se eksplicitno pridružujeta k zahodni sferi Sveta in v sodobnem času prevladujoči kulturi empatije do živali (kot delu ekološkega svetonazora) in s slednjim omogočata iniciacijo psihološkega prenosa vrednostnih podmen literarne pripovedi v vsakdanje življenje. Anja Moric s pripovedko *Poljši možic. Zgodba iz kočevskih gozdov* mobilizira spomin na šege nekdanjega prebivalstva Kočevske, katerega sledi se brišejo v periodah (primarno preživetvenega in gospodarsko-političnega) izseljevanja. Prenavlja ljudske pripovedke o mitičnem liku, z odkritim namenom, da bi stabilizirala podobo Kočevske. Helena Štefanič z zbirko pravljič, pesmi in melodij *Medved Roško iz Roga* izkaže poudarjeno skrb za domoznanstvo, pri čemer slovensko jezikovno skupnost po odgovore za odpravo stisk usmeri k prvobitni naravi, konkretno v roški pragozd na Kočevskem, ki ostaja prvinsko nepotvorjen. Naštete pisateljice se vse dotaknejo tradicije literarne podobe medveda, sicer za Kočevsko emblematične živali: Štefaničeva vztraja pri njegovi kraljevski poziciji v imaginarni družbi; Bauerjeva fikcijsko nastavi novo dimenzijo njegove (pre)moči znotraj kolektivnosti duha; Petanova pokaže, da je medvedovo literarno pozicijo mogoče aktivirati le v povezavi z močjo drugih akterjev fabule; Moriceva jo potisne v ozadje aktualnih parainternacionalnih družbenih politik.

Literatura

- Bauer, J. (2021). *Kako objeti ježa*. KUD Sodobnost International.
- Cvjetičanin, M. in Fajfar, S. (5. 5. 2021). *Kolesarjenje navkreber na Strmo reber*. Delo. <https://www.delo.si/polet/navkreber-na-strmo-reber>
- Edtstadler, K., Folie, S., Zocco, G. (2022). *New Perspectives on Imagology*. Brill.
- Gozd in gozdarstvo. (b. d.). *Rajhenavska jelka*. <https://www.gozd-les.com/slovenski-gozdovi/drevesa/izjemna-drevesa/rajhenavska-jelka>
- Kocjan, B., Perušek, M., Bartol, M., Hartman, T., Devjak, T., Jerbič Perko, V., Južnič, B. (2010). *Živeti z gozdom: gozdnogospodarsko območje Kočevje*. Pokrajinski muzej Kočevje.
- Koražija, N. (11. 4. 2024). *Kako so v Kočevju odrezali fosilna goriva, ustvarili delovna mesta in privabili industrijo*. Finance. <https://www.finance.si/okolje-%26-energija/kako-so-v-kocevju-odrezali-fosilna-goriva-ustvarili-delovna-mesta-in-privabili-industrijo/a/9022817>
- Mladinska knjiga. (b. d.). *O reviji Ciciban*. <https://www.mladinska-knjiga.si/revije/ciciban/o-reviji>
- Moric, A. (2021). *Poljši možic. Zgodba iz kočevskih gozdov*. Zavod Putscherle, center za raziskovanje, kulturo in ohranjanje kulturne dediščine.
- Petan, L. (2024). *Kako je zajec delil srečo*. Morfemplus.
- Statistični urad RS. (2024). *Občina Kočevje*. <https://www.stat.si/obcine/sl/Municip/Index/65>
- Štefanič, H. (2015). *Medved Roško iz Roga*. samozal. H. Štefanič.
- Zavod za gozdove slovenije. (b. d.). *Posebnosti območja*. <https://www.zgs.si/obmocne-enote/kocevje/posebnosti-obmocja#a13>

Uporabni viri

- Beller, M., Leerssen, J. (2007). *Imagology. The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters: A Critical Survey*. Rodopi.
- E-utrip.si. (24. 8. 2025). *Krepitev socialnih funkcij gozdov in skrb za okolje na Kočevskem*. <https://e-utrip.si/krepitev-socialnih-funkcij-gozdov-in-skrb-za-okolje-na-kocevskem/>
- Ekodežela (3. 6. 2020). *Destinacija Kočevsko prejela zlati znak Zelene sheme slovenskega turizma*. <https://www.ekodezela.si/eko-turizem/destinacija-kocevsko-prejela-zlati-znak-zelene-sheme-slovenskega-turizma/>
- Life Kočevsko. (2015). *Life Kočevsko*. <https://life-kocevsko.eu/>
- Občina Kočevje. (17. 4. 2024). *Projekt Zeleni prehod Občine Kočevje primer dobre prakse energetske politike na lokalni ravni*. <https://www.kocevje.si/objava/917405>
- Tschinkel, W. (2004). *Kočevarska folklor v šegah, navadah, pravljicah, povedkah, legendah in drugih folklornih izročilih = Gottscheer Volkstum in Sitte, Brauch, Märchen, Sagen, Legenden und anderen volkstümlichen Überlieferungen*. Založba ZRC.